

екране любой процесс или явление, реализовать задуманное дидактическое задание, презентовать статические или динамические таблицы. Применение программного обеспечения SMART в учебно-тренировочных целях повышает проблемно-поисковый характер занятия, активизирует мыслительную деятельность студентов, усиливает их мотивацию, дает возможность участникам образовательного процесса взаимодействовать в диалоговом режиме.

Ключевые слова: интерактивная доска, информационно-коммуникационные технологии, программное обеспечение SMART, мультимедийные средства обучения, тестовые задания.

U.Yu. MELNICHUK. USING THE INTERACTIVE WHITEBOARD IN TEACHING PHILOLOGICAL DISCIPLINES AT THE UNIVERSITY

The summary. The opportunities of the usage of interactive whiteboard are researched in the article. The interactive whiteboard is the main device of operational didactic support at philology lessons at universities. The teaching with the interactive whiteboards helps to model any process on the screen figuratively and dynamically, to realize a conceived didactic task, to present static or dynamic tables. Application of software SMART for the purpose of learning and training increases the problem-searching character of a lesson, activates mental activity of students, enhances their motivation, allows participants of the educational process to interact.

Key words: interactive whiteboard, information communication technologies, software SMART, multimedia learning tools, tests.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. Н.В. Романишина.

Одержано редакцією 07.03.2017 р.

УДК: 37. 012 + 371, 671

О.В. ЧЕРНЮШОК

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ-ПЕДАГОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ З КОМПОЗИЦІЇ

Резюме. У пропонованій статті розглядається питання специфічних особливостей методики розвитку креативності у майбутніх художників-педагогів під час вивчення дисципліни „композиція”. Аналізуються можливості застосування евристичних методів у „креативній педагогіці”, як таких, що найбільш відповідають природі творчості.

Ключові слова: творчий потенціал, креативність особистості, евристичні методи навчання, „креативна педагогіка”.

Основою творчого професійного ставлення художника-педагога за нашим глибоким переконанням та досвідом викладання є розвиток художньо-образного мислення, витoki якого знаходяться в площині креативу особистості студента.

Останнім часом даному аспекту художньо-педагогічної освіти приділяється чимала увага, що є актуальним у загальному вирішенні проблем сучасного навчального процесу.

Художня практика, яка підкріплена знанням різних форм композиційної діяльності, сприяє розвитку творчого мислення, про що переконливо свідчать теоретичні наукові дослідження в психології, педагогіці, мистецтвознавстві, інформатиці.

Інтеграція різних напрямків науки та мистецтва виявляються при розгляді проблем візуального сприйняття, уяви, мислительних процесів напряму пов'язаних з формотворенням, колористикою в композиційній діяльності [12]. Творчий процес потребує глибокого осмислення суті того, що досягається шляхом інтуїції і не знаходить логічного обґрунтування.

Величезний художній досвід, накопичений упродовж історичного розвитку суспільства дає нам основу у вивченні актуальних питань педагогіки художньої творчості. Одним з таких проблемних питань є розвиток у студентів здібностей мислити не стандартно, відмовляючись від усталених стереотипних форм і способів рішення тих чи інших творчих завдань, тобто розвитку креативного мислення.

Отже, метою статті є розкриття специфічних особливостей методики розвитку креативності у майбутніх художників-педагогів під час вивчення дисципліни „композиція”.

Розглянемо витoki терміну „креативне мислення”.

Вперше поняття „креативність” використав у 1922 році Д. Сімпсон. Даним терміном він назвав здібність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення [14]. У зв'язку з появою в психології поняття „креативність” виникло питання: „Наскільки співвідноситься творча уява та креативність?”.

Так, А.Б. Єрмолова-Томіна вважає, що уява, насамперед творча, є найбільш яскравим проявом креативності [10, 117-130].

Т.А. Барішева і Ю.А. Жигалов пишуть, що поняття „творчість” і „креативність” диференціюються: перше – виступає як процес і результат, друге – як суб'єктивна детермінанта творчості, тобто як мотиваційно потрібна основа творчості [3, 57]. В узагальненому вигляді креативність розуміється як здібність до творчості.

Креативність (від лат. *creation* – творення) – це здібність індивіда породжувати незвичні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційного мислення [15]. Так, К. Роджерс розуміє під креативністю здібність знаходити нові форми і способи рішення проблеми і нові способи вираження.

Не дивлячись на те, що накопичений значний та змістовий матеріал з вивченням креативності, що дав відповідні результати як у творчому, так і в практичному плані, єдиної і стрункої теорії креативності на сьогоднішній день не існує. Оскільки ми розглядаємо розвиток креативності в композиційній підготовці студентів, то її ми інтегруємо в процес і розглядаємо як діяльність.

Креативна діяльність не наслідують встановлені правила, а синтезує розрізнені ідеї [4, 552-553]. Як ми бачимо різні автори, дають визначення феномену „креативність”, додають нові нюанси, систематизують. Систематизація показала загальну картину розуміння креативності різними авторами:

- здібність до творчості;
- інтелектуальність творчості;
- щось нове, оригінальне;
- віддалені асоціації;
- незвичне кодування інформації;
- дивергентне мислення;
- результат (або відсутність) внутрішньо-особистих конфліктів;
- вихід за межі вже існуючих знань;
- нетрадиційне мислення, що дозволяє швидко вирішити поставлені завдання.

Але і цей перелік неповний. Також вказують на „ефективну самостійність” як системну якість, що є окремим проявом креативності [17, 185-186].

Аналіз літератури з проблем креативності можна розглядати у двох напрямках: креативність як психічний процес і креативність як творче відношення до буття. У нашому випадку є важливим другий напрямок, який розглядається в контексті композиційної діяльності в навчальному процесі, тобто пов’язаний з розвитком творчого мислення.

У теоретичних дослідженнях зазначено, що до творчої діяльності має схильність велика кількість людей. Але рівень творчих досягнень буває різним, який визначається специфічними критеріями оцінювання. Більшість високих творчих досягнень належить лише невеликій частині людей. У нашому випадку контингент студентів складається з осіб, які мають різну художню підготовку та різні творчі здібності, тому підхід до розвитку креативності повинен бути диференційованим у кожному окремо взятому випадку. Тому педагогічне керівництво навчанням студентів на заняттях з композиції набуває важливого значення. Враховуючи вищесказане, викладач повинен надати студентам максимум базових знань та вмінь, що в подальшому трансформуються в більш якісний, творчий рівень та допоможуть розвинути креативність у майбутніх художників-педагогів. Уміння цікаво і нетрадиційно проводити заняття в подальшій педагогічній діяльності майбутніх вчителів та керівників студій образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва теж належить до розвитку креативності. Для формування методики навчання творчості необхідно сформулювати ряд умов, які дозволять успішно реалізувати поставлені завдання. До них, насамперед, відносяться творчі здібності та наявність творчого потенціалу.

Творчий потенціал особистості можна розглядати у вузькому і широкому значеннях. У вузькому значенні це творчі здібності, і насамперед здібності до уяви та креативного мислення, в широкому значенні – компоненти, притаманні особистості студента, що спонукають реалізацію творчих здібностей: мотивація, волевільність та емоційні якості, рівень компетентності, інтерес до вирішення поставлених завдань. За своєю суттю творчий потенціал в розширеному значенні – це структура характеристик, притаманних творчим особистостям (креатинам). При цьому слід зазначити, що творчий потенціал у вузькому значенні вимірюємо, то в широкому – тільки прогнозуємо з урахуванням ступені вираження властивостей особистості [6; 7; 8; 9].

Наступним компонентом, визначальним у розвитку креативності – є творча уява.

За визначення в психологічному словнику „уява” (фантазія) – психічний процес, що полягає у створенні нових образів (уявлень) шляхом переробки матеріалів сприйняття, одержаних з попереднього досвіду. Філософське визначення уяви полягає у здібності створювати нові чуттєві або мислительні образи у людській свідомості на основі перетворення одержаних вражень [18; 19]. Також уяву розглядають як психічний пізнавальний процес, що полягає в перетворенні уявлень, які відображають реальну дійсність й створення на даній основі нових уявлень і т.д. Щоб підкреслити „істинність” уяви, психологи відокремлюють творчу уяву від репродуктивної. „Вихідна точка творчості – легкість утворення несподіваних асоціацій; саме в цьому і виявляється творча фантазія” [13, 9]. „Нема фантазії – нема і мистецтва”. Але фантазія сама по собі не творить мистецтва як такого. Через усвідомлення та втілення у відповідну форму ми можемо говорити про творчий задум автора. Вище ми зазначали, що уява це мислення, перетворення сприйнятої дійсності в образній формі. Це значить, що уява є особливою формою мислення.

Наступним важливим компонентом, що сприяє розвитку креативності студентів-художників – є емоція [6]. Л. Виготський вважав, що психологія творчості передусім ґрунтується на дослідженні емоцій. Емоції притаманна здібність у відборі вражень і образів, що співзвучні тому настрою, що властивий нам в дану хвилину.

Свідчення багатьох творчих геніїв вказують нам на велику роль в процесі творчості емоційних переживань та психологічного стану (Мікеланджело, Рембрант, Леветан, Мурашко, Кандінський, Малевич).

Видатний скульптор О. Роден вважав, що насамперед, коли сприйнята натура пройде через його руку, вона повинна пройти через його серце [5]. На важливість позитивних емоцій, що супроводжують творчий процес вказував К. Роджерс у своїх психологічних дослідженнях [16].

До інтелектуальних емоцій відносять інтерес [11]. В основному інтерес розглядають як позитивну емоцію. Без сумніву, можна сказати, що інтерес є стимулятором творчої діяльності. К. Ізард писав: „Інтерес необхідний для творчості, із зацікавленості починається творча діяльність” [11, 187]. особистість відчуває певне збудження. Б.І. Додонов назвав це відчуття – інтересом [9]. Також слід прийняти до уваги короткотривалі та довготривалі прояви інтересу. К. Ізард вказує, що короткочасний інтерес, можна назвати реакцією зацікавленості; довготривалий – це вже інтелектуальне відчуття, позитивна емоційна установка на творчу діяльність в нашому випадку. На заняттях з композиції необхідно підтримувати педагогу довго тривалість вищевказаних емоційних процесів, спеціальними методами, що полягають у створенні відповідних психолого-педагогічних умов. Багато дослідників розуміли інтерес, як відношення, що з латинського перекладу „інтерес” – „важливо”, має значення [11]. Це є і відношення до занять, до творчої діяльності, до формування професійних знань та вмінь з композиції. Мотиваційна сфера при цьому повинна стимулювати даний процес [14, 347]. Вище розглянуті компоненти у процесі розвитку креативності в поєднанні з базовими основами композиції дозволяють активізувати діяльність студентів на заняттях з композиції, розвивати творче мислення.

Творчість, як процес, проходить на різних рівнях: несвідомому, свідомому, підсвідомому. На кожному рівні працюють відповідні механізми, що спрямовують якості продуктів творчості. Найвищим рівнем розвитку творчості в процесі діяльності – є інтеграція всіх рівнів в єдине креативне поле.

Процес і механізми функціонування несвідомого, як психічного утворення, проходять поза впливом суб'єкта і тому є маловивченим у творчій діяльності. Тоді як творча діяльність на підсвідомому рівні є результатом індивідуального досвіду, уміннями, що зумовлені природними здібностями, вродженим талантом, характером взаємовідносин із суспільним середовищем, що проходять через свідомість особистості. Але підсвідомість створює стереотип мислення, що виявляється в стандартних рішеннях художньої форми у роботі над композицією. На певному етапі роботи над творчими завданнями підсвідомість включається у процес пошуку та осмислення композиційного рішення теми і долучається до аналізу ескізів разом із свідомим рівнем. Свідомий рівень дозволяє проводити відповідні мислительні операції: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, що є необхідним у процесі ескізування.

В основі вищих проявів творчого мислення лежить надсвідоме, що спостерігається на перших етапах роботи над творчим задумом, його виникнення, раптовим осяянням творчої думки [1; 2].

Надсвідоме зводить усі процеси мозку до одномоментного сприйняття (пізнання) явища в цілому, тобто до рівня інтуїтивного.

Якщо ми розглянемо сам творчий процес, то відзначимо поділ його на етапи. На основі описаних спостережень за власним творчим, педагогічним досвідом навчання студентів та теоретичних дослідженнях в психології та педагогіці творчості, то виділено наступні етапи творчої діяльності:

- ознайомлення з поставленими завданнями (проблема);
- несвідома робота в плані психічного, що відповідає уточненню задуму;
- перерва та продовження роботи.

Пізніше в психології творчого процесу виникла теорія чотирьохстадійного мислення, яка складається з наступних стадій:

- підготовка;
- визрівання (інкубація);
- натхнення (осіяння);
- перевірка істинності.

Вчений Гетчинсон, провівши інтерв'ю з 250-ти знаменитими мислителями Європи та США, досягнення яких вважають творчим, в результаті їх всебічного вивчення, запровадив поняття систематичного мислення та творчого інсайту.

Систематичному мисленню властиві чітка постановка проблеми та методи їх вирішення, методичність в роботі. Усвідомлення логічних відношень та застосування законів асоціативного мислення дозволяють досягти максимум результативності та уникнути помилок. При цьому використовується досвід минулого. Творчий інсайт у психології розуміють як момент осяяння, здогаду раптового розуміння. Виділяють чотири стадії творчого інсайту. Проте у подальших дослідженнях, вивчаючи творчий процес у живописі довели, що немає чіткого розділення етапів творчого процесу. Хоча критика теорії чітко визначених стадій творчого процесу небезпідставна, не можна заперечити безсумнівного факту, що творчість – це процес, який розвивається в часі та має якісно виражені стадії (етапи). Виходячи із специфіки діяльності на заняттях з композиції, ми виділяємо такі етапи творчого процесу, як – задум та його втілення.

Специфічні риси творчого процесу виявляються в діях, спрямованих на створення продукту творчості – твору мистецтва. Виникнення творчого задуму у рішенні художнього образу виділяють три взаємопов'язані етапи:

- абстрактний задум;
- імпровізація;
- конкретизація задуму.

Абстрагування задуму, ідеї ще не дає чіткої уяви формуванню образу. Імпровізація дозволяє осмислити та наочно-чуттєво уявити елементи, які формують загальну образну асоціативну основу творчого задуму.

Взаємний перехід чуттєво-раціональних аспектів формування художнього образу є поштовхом до активізації процесу фантазування. Такий перехід – один із природних способів виникнення імпровізації, виявлення її внутрішніх зв'язків. Стрибокподібний характер імпровізації, пошуки зв'язків між окремими елементами художнього образу – оптимальні умови продуктивності процесу імпровізації. Коли вичерпуються фантазійні можливості над одним фрагментом, відбувається перехід до іншого фрагменту, а потім повертається назад до попереднього.

У результаті уточнюються загальні риси образу і його структурна побудова. Отже, процес імпровізації конкретизує творчий задум і відбувається більш детальна робота над мистецьким твором.

Крім вищезазначених етапів творчого процесу, слід долучити матеріальне втілення ідеї, конкретизованої в ескізах, проектах. Тому під час уточнення, конкретизації ідеї слід так активно задіяти сторони творчого мислення як здібність роботи узагальнений висновок у результаті оперування поняттями та судженнями, що базуються на формально-логічному апараті мислення; здібність до маніпулювання елементами в мисленнєвому образному моделюванні.

Розвиток творчого мислення студентів на заняттях з композиції, активізація здібностей мисленнєвого оперування вищезгаданих елементів інформації, присвячені всі емпіричні та евристичні прийоми, що керують процесом пошуку композиційного рішення.

Серед емпіричних прийомів найбільш поширеними є прийоми „проб та помилок”, „взаємних накладень”, „взаємних витіснень”.

До евристичних прийомів ми відносимо:

- принцип послідовного наближення – розділення загального завдання на ряд складових і послідовного їх вирішення;
- творчий перехід від вирішення одного завдання до іншого;
- „хід від зворотнього” – мисленнєвий рух у зворотному порядку;
- „фільтрація” – відсіювання невдалих рішень.

У процесі оперування мисленнєвими образами, студент у відповідності з постановкою мети, відбирає діапазон рішень, який може забезпечити вірогідність знаходження оптимального композиційного рішення.

Композиційний процес має позитивний ефект у випадку, коли в мисленні студента присутні евристичні здібності:

- „асоціативна динамічність” – вміння продукувати велику кількість ідей за обмежений час;
- „спонтанна, адаптивна гнучкість” – вміння відшукувати оригінальні композиційні рішення;
- „мозковий штурм” – швидке продукування будь-яких, самих неймовірних вирішень творчої ідеї.

Оскільки кінцева мета на заняттях з композиції полягає у створенні художнього твору, ми повинні навчитись раціонально використовувати набір графічно-зафіксованих мисленнєвих образних моделей для наочного співставлення з створеного в уяві образною характеристикою. Тому творчі евристичні прийоми які ми відібрали для композиційного процесу об'єднуюмо в декілька груп.

1. Розширення мети творчої уяви.

Розвиток і подальше вдосконалення даного компоненту безпосередньо пов'язане з використанням ряду евристичних прийомів.

Асоціативний підхід:

- зображення однорідних або схожих за формою предметів;
- близькі або безпосередні асоціації;
- віддалені та опосередковані асоціації;
- образні аналогії.

„Карикатура на об'єкт або явище” – комплекс зображень, що розвиває мисленнєве розпізнання меж, потенціальних можливостей іконічної моделі зображення. До цього відносимо:

- перебільшення, гіперболізація якостей властивих вибраним формам;
- зображення елементів, об'єктів у незвичайному оточенні, ситуацій;
- поєднання несумісних явищ та предметів;
- фантастичне зображення предметів та простору;
- створення зовсім нових форм.

2. Розвиток візуальної пам'яті.

Дані евристичні прийоми дає можливість візуального узагальнення та конкретизації сприйняття інформації, характеру форм, пластики, кольору, фактур різних матеріалів.

3. Розширення плоскісного та об'ємно-просторового мислення.

Застосування в пошукових етапах композиційних рішень евристичних прийомів найбільш доцільно при вирішенні проектів з вираженою просторовою структурою:

- зображення об'єкта з невидимої сторони;
- зображення з різних точок сприймання під різними кутами;
- перспективний рисунок за проекціями;
- зображення „рентгенохеми предмету”, тобто прозоре.

4. Сприйняття.

Вивчення можливостей організації та керування процесом сприйняття композиції.

5. Вдосконалення прийомів вираження творчої ідеї в матеріалі.

Ефект подачі та реалізації в матеріалі композиційного рішення залежить від володіння загальною технікою виконання та використанням технологічних можливостей матеріалів. Евристичні прийоми передбачають застосування в ескізі проекту декоративної композиції імітацію різноманітних матеріалів та їх властивостей (фактура, текстура та інше).

Одну і ту ж вправу чи завдання рекомендується виконувати, застосовуючи різноманітні матеріали, різні технічні прийоми та їх поєднання, що дозволяють ефективно передати творчий задум автора. Вправи даного виду дуже важливі у вирішенні композиційних завдань декоративно-прикладного напрямку.

Вибір тих чи інших евристичних прийомів творчого пошуку повинні використовуватись відповідно до поставлених завдань у процесі роботи над композицією. Практично вміле та доцільне застосування емпіричних та евристичних прийомів повинно призвести до чіткої системи „алгоритму” творчого пошуку.

Евристичні методи навчання вилучили із процесу репродуктивні елементи діяльності. Цим переслідуються мета не тільки навчати студента певним умінням, навичкам, але й зробити його суб'єктом та конструктором свого навчання, організатором одержання своїх знань, необхідних для творчої діяльності.

„Креативна педагогіка” найкраще відповідає природі творчості. Її завдання є розвиток комплексу креативних властивостей особистості, набуття досвіду творчої діяльності на основі самопізнання та саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аллахвердов В.М. Психология искусства / В.М. Аллахвердов. – СПб., 2001.
2. Ананьев Б.Г. Задачи психологии искусства. Хрестоматия / Б.Г. Ананьев. – Минск, 1999.
3. Барышева Т.А. Психолого-педагогические основы развития креативности / Т.А. Барышева, Ю.А. Жигалов. – СПб., 2006. – С.57.
4. Берн Л.Е. Развитие ребёнка / Л.Е. Берн. – СПб., 2004. – С. 552-553.
5. Бурдель А. Искусство скульптуры / А. Бурдель – М.: Искусство, 1968. – С. 165.
6. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. – М.: Искусство, 1968.
7. Горальски А. Пути изучения творчества / А. Горальски // Вопросы психологии. – М.: 1986, – № 5. – С. 175-176.
8. Гуриніна О.Л. Психологія творчості / О.Л. Гуриніна. – К.: МАУН, 2007. – С. 52.
9. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М.: Изд-во „Московский университет”, 1978.
10. Ермолаева-Томина А.Б. Исследование факторов, детерминирующих индивидуальные различия в проявлении творческой активности / А.Б. Ермолаева-Томина. – М.: АСТ: Астрель, 1990. – С. 117-130.
11. Изард К. Эмоции человека / К. Изард. – СПб., 1980. – С. 334.
12. Кудрявцев В.Т. Творческая природа психики человека / В.Т. Кудрявцев // Вопросы психологии. – М.: 1990, № 3. – С. 113-120.
13. Матейко А. Условия творческого труда / А. Матейко. – М., 1970. – С. 9.
14. Основные современные концепции творчества и одарённости / под. ред. Д.Б. Богоявленской – М.: Ту Сфера, 1997. – С. 347.
15. Психологічний словник. – Харків: Вид-во „Прапор”, 2005.
16. Роджерс К. К теории творчества / К. Роджерс. – М.: „Прогрес”, 1994. – С. 74-79.
17. Романов М.Г. Креативный фактор и привлекательность избранной студентами специальности / М.Г. Романов, Т.И. Михалевска // Ананьевские чтения, 2001: тезисы научно-практической конференции. – СПб., 2001. – С. 185-186.
18. Философский словарь. – М.: Изд-во политической л-ры, 1912. – С. 57.
19. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В.Б. Шапар. – Х.: „Прапор”, 2005. – С. 640.

О.В. ЧЕРНЮШОК. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ХУДОЖНИКОВ-ПЕДАГОГОВ НА ЗАНЯТИЯХ С КОМПОЗИЦИЙ

Резюме. В представленной статье рассматривается вопрос специфических особенностей методики развития креативности в будущих художников-педагогов в процессе изучения дисциплины "композиция". Анализируются возможность применения эвристических методов в "креативной педагогике", как таковых, что наиболее отвечают природе творчества.

Ключевые слова: творческий потенциал, креативная личность, эвристические методы обучения, "креативная педагогика".

O.V. CHERNYUSHOK. CREATIVITY DEVELOPMENT OF FUTURE ARTISTS – TEACHERS ON COMPOSITION CLASSES

The summary. Question of specific features of methods development creativity in future artists-pedagogues during studying discipline "composition" is considering in offering article. Possibilities of application heuristic methods in "creative pedagogics" as such, that particularly conform to nature of creation, are analyzing.

Key words: creative potential, creativity of personality, heuristic methods of teaching, "creative pedagogics".

Рекомендовано до друку.

Канд. пед. наук, проф. О.В. Сташук.

Одержано редакцією 15.02.2017 р.